มโหรีเขมร : การวิเคราะห์ทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานใต้ กรณีศึกษาคณะอุดมศิลป์ จังหวัดสุรินทร์

Khmer Mahori : Analyzing melody of folkSong in the South Isan, Casestudy Udomsilp Group, Surin Province.

ธนวุฒิ ตั้งสอนบุญ *

บทคัดย่อ

มโหรีเขมร เป็นการแสดงดนตรีพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรในท้องถิ่นอีสานใต้ในอดีตได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก แต่ในปัจจุบันได้รับความนิยมลดน้อยลง แต่ยังคงรับงานแสดงซึ่งมีโอกาสในการแสดงไม่มากนัก การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีความมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมร 2) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของมโหรีเขมร ด้านองค์ประกอบในการแสดง ขนบนิยมในการแสดง 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ทำนองเพลง โดยการรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ระหว่าง เดือน ตุลาคม 2552 – กันยายน 2555 โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสำรวจเบื้องต้นแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และการสนทนากลุ่ม ทำการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับมโหรีเขมรคณะอุดมศิลป์ ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ จำนวน 7 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ จำนวน 8 คน และกลุ่มบุคคลทั่วไป จำนวน 7 คน ในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า ด้านประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมร มโหรีเขมรเกิดต่อเนื่องจากคณะลิเกเขมร ซึ่งแต่เดิมนั้นลิเกเขมรมีอยู่ในประเทศกัมพูชาและต่อมาได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยโดยครูลิเกคนไทยที่ไปเรียนการแสดงลิเกเขมรได้นำเข้ามาฝึกสอนคนในชุมชนและทำการแสดงในประเทศไทย ต่อมาการแสดงลิเกเขมรเสื่อมความนิยมลงจึงได้ปรับเปลี่ยนการแสดงเป็นมโหรีเขมร ด้านสภาพปัจจุบันของมโหรีเขมร นักดนตรีทั้งหมดเป็นผู้ชายและนักร้องหญิง เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ในหรือปี่สไล 1 เลา ซออู้ 1 คัน ตรัวหรือซอเขมร 1 คัน กลองกันตรึม 1 ใบ กลองมโหรี 1 คู่ ฉาบเล็กและฉิ่งอย่างละ 1 คู่ ก่อนการแสดงมีการไหว้ครู การแต่งกายตามความเหมาะสม มีการสืบทอดการแสดง โอกาสในการแสดงตามงานประจำปีหรืองานบุญประเพณีของท้องถิ่น เพลงที่ใช้ในการแสดงเป็นเพลงสำเนียงเขมรหรือเพลงกันตรึมด้านการวิเคราะห์ทำนองเพลง มีโครงสร้างทำนอง ดังนี้ อัตราความเร็วอยู่ระหว่าง 90-115 รูปแบบเป็นเพลงแบบท่อนเดียว มีพื้นผิวแบบทำนอง ใช้บันไดเสียงแบบเพ็นทาโทนิค ช่วงกว้างของเสียงแคบที่สุดคู่ 6 กว้างที่สุดคู่ 12 ขั้นคู่ทำนองใช้มากที่สุดคือ ขั้นคู่ 2 คู่ 3 และขั้นคู่ยูนิซั่นประโยคเพลงและจังหวะของทำนอง ใช้รูปแบบการซ้ำหรือเลียนแบบประโยคเพลงมีลักษณะเป็นประโยคแบบถาม-ตอบ การศึกษาวิเคราะห์ทำนองเพลงมโหรีเขมรนี้จะนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาการแสดงมโหรีเขมรให้อยู่คู่อีสานใต้อย่างยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ : การวิเคราะห์, เพลงพื้นบ้าน, มโหรีเขมร

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ABSTRACT

Khmer Mahori is an indigenous musical display of the local Khmer ethic in Local South Isan. The show was quite popular in the past, but less favorable at present. However, the shows are still available to see, although not quite as much. This qualitative research was aimed to 1) study the background and history of Khmer Mahori, 2) study the current state of Khmer Mahori in the elements of the show and the tradition of the performances, and 3) analyze the melody of the show. Documents and field data were collected between October 2009 to September 2012. The instruments used included preliminary surveys, interviews, observations and group interviews. The samples composed of seven knowledgeable people and eight active people from the Udomsilp Group as well as seven other individuals from the areas of the Surin province.

Results revealed that the background and history of Khmer Mahori were a continuation of the Khmer musical folk drama, where was originally from Cambodia and later spread to Thailand. Thai choreographers studied the Khmer musical folk drama and showed in various communities in Thailand. Later, the Khmer musical folk drama became less popular, thus the performance developed into Khmer Mahori. Regarding the current state of Khmer Mahori, it was found that the display composed of male musicians and female singers. The musical instruments composed of one bassoon or clarinet, one Sor-ou,Troyes or Sor-khmer, one set of Guntrum drums, one set of Mahori drums, and one pair of cymbals and castanets. It was found that prior to the show, there would be a Wai-kru ceremony and proper dressing. The performances would be shown in annual events or as part of local merits. The music used in the show has Cambodian accents or Gun-trum. Regarding the analysis of the melody of the show, it was found that of tempo, During at 90-115. There is only one piece of Form, and Textuer it monophony . The scale used is pentatonic, with the range of 6 to 12, whereas the intervals used are 2nd, 3rd and unision. Phrase and Melodic Pattern were repetitions or imitations of questions and answers. The study of Khmer Mahori should lead to sustainable conservation and development of the Khmer Mahori in the South Isan.

Keywords : Analysis, Folksong, Khmer Mahori

BURIRAM RAJABHAT UNIVERSITY

บทนำ

โลกปัจจุบันได้มีวิวัฒนาการเจริญก้าวหน้าด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอย่างมากมีการพัฒนาทางวัตถุมากขึ้นโดยคำนึงถึงอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญผู้คนในสังคมละเลยรากเหง้าที่เคยเป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของบรรพบุรุษของตนเอง ส่งผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นสุ่มเสี่ยงต่อการสูญหายไป นอกจากนี้กระแสวัฒนธรรมตะวันตกและแนวคิดใหม่จากตะวันตกได้แพร่เข้ามาก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมในภูมิภาคต่างๆและกลายเป็นปัญหาระดับโลก สหประชาชาติและองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือ ยูเนสโก (UNESCO) ได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าวจึงประกาศให้ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2531-2540 เป็นทศวรรษเพื่อการพัฒนาวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development 1988-1997) โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประเทศที่เป็นสมาชิกองค์การยูเนสโกได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมและคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมที่มีส่วนเสริมสร้างสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาและสร้างความเข้าใจระหว่างชุมชนต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ (สามารถ จันทร์สูรย์ และประทีป อินแสง, ม.ป.ป. : 1-2) ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หมายถึง การละเล่นรื่นเริงหรือมหรสพซึ่งจัดแสดงความสำเริงอารมณ์ของผู้เล่นแต่เน้นที่ผู้ชมเป็นสำคัญ มีผู้แสดงหรือคณะผู้แสดงเป็นฝ่ายให้ความบันเทิงและมีผู้ชมเป็นฝ่ายรับความบันเทิงหรืออาจร่วมกันทั้ง 2 ฝ่าย การละเล่นพื้นบ้านแต่ละอย่างมีรูปแบบการแสดงและมีการสืบทอดรูปแบบหลักต่อๆ กันมา (สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2531 : 1) ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน จึงเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่ควรค่าได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่สังคม เนื่องจากศิลปะการแสดงพื้นบ้านเป็นส่วนสำคัญของสถาบันสันทนาการที่ได้ทำหน้าที่มอบความบันเทิง ความสุข ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม ทั้งนี้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่นมักจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป อันเป็นผลมาจากอิทธิพลทางความคิด ความเชื่อ สิ่งแวดล้อมในถิ่นที่อยู่อาศัย รวมถึงอิทธิพลจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมอื่น ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศิลปะการแสดงพื้นบ้านแต่ละท้องถิ่นจะเห็นได้จากการแสดงออก สีหน้า ท่าทาง น้ำเสียง ลีลา การแต่งกาย เครื่องดนตรี การแสดงออกเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงสัญลักษณ์แห่งจิตใจของคนในท้องถิ่นนั้นๆ (สมหวัง คงประยูร, ม.ป.ป. : 17) และความเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะการแสดงพื้นบ้านนี้เองได้สร้างความภาคภูมิใจให้แก่สมาชิกในสังคมสืบมา

มโหรีเขมรเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านอย่างหนึ่งของท้องถิ่นอีสานใต้ เป็นมหรสพที่มีแสดงอยู่ในท้องถิ่นที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และบางส่วนของจังหวัดนครราชสีมา ในอดีตสันนิษฐานว่ามโหรีน่าจะเกิดจากขอมซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองในดินแดนที่เป็นกัมพูชาและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ในปัจจุบัน อาศัยคำกล่าวอ้างของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวถึงความเป็นมาของมโหรีว่า “มโหรีนั้นเห็นจะเป็นของพวกขอมคิดขึ้นมาก่อน ไทยรับแบบอย่างและแก้ไขเพิ่มต่อมา เดิมเป็นของผู้ชายเล่น แต่ต่อมาเมื่อเกิดชอบฟังมโหรีกันแพร่หลายผู้มีบรรดาศักดิ์ซึ่งมีบริวารมากมักหัดผู้หญิงเป็นมโหรี” และการแสดงมโหรีได้แพร่ออกไปในภูมิภาคต่างๆ รวมทั้งอาณาจักรกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบันแสดงมโหรีได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายทุกภาคของประเทศไทย ส่วนการแสดงมโหรีในเขตอีสานใต้ที่มีกลุ่มชาติพันธ์เขมรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นนิยมเรียกการแสดงนี้ว่า “มโหรีเขมร” หมายถึง การแสดงมโหรีของกลุ่มชาติพันธ์เขมร บทเพลงที่ใช้ขับร้องในการแสดงใช้ภาษาเขมรท้องถิ่น เครื่องดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงประกอบด้วย จะเข้ (กระปือ) กระจับปี่ (จะเป๊ย) ซอ (ตรัว) ปี่สไล (ปี่ใน) และกลอง (สกัวร์) และ ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์, 2548 : 9-14) ด้วยขนบนิยมในการแสดงของมโหรีเขมรก็มีความงดงามและความศักดิ์สิทธิ์ไม่ด้อยกว่าการแสดงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ นักร้องนักดนตรีแต่ละคนได้ผ่านการฝึกฝนอย่างหนักและเป็นระยะเวลายาวนาน และจากการที่มโหรีเขมรมีการไหว้ครูดนตรีที่เคารพนับถือประจำใจเหมือน

กับศิลปินหรือนักแสดงประเภทอื่นๆ และมโหรีเขมรมีบทบาทในการรับใช้สังคมอีสานใต้มาอย่างยาวนาน จึงถือได้ว่าศิลปะการแสดงมโหรีเขมรนั้นมีคุณค่าและความสำคัญต่อสังคม มโหรีเขมรคณะ อุดมศิลป์ เป็นมโหรีพื้นบ้านที่มีวิวัฒนาการมาอย่างยาวนาน จากการสัมภาษณ์ นายอาน รัตนดี กล่าวว่า มโหรีเขมรมีกำเนิดมาจากลิเกเขมร โดยผู้แสดงได้ปรับตัวเองจากการแสดงลิเกเขมรซึ่งเสื่อมความนิยมลงเป็นอย่างมากกระทั่งปิดการแสดงไป การปรับเปลี่ยนการแสดงจากลิเกเขมรมาเป็นมโหรีเขมรทำให้ในปัจจุบันการแสดงมโหรีได้รับความนิยมมากขึ้นและมีงานแสดงอยู่ในเขตอีสานใต้ ซึ่งการปรับเปลี่ยนการแสดงของคณะลิเกเขมรไปสู่การแสดงมโหรีเขมรเป็นอีกเหตุผลที่ทำให้คณะอุดมศิลป์มีความน่าสนใจในการศึกษาเพื่อเป็นแบบอย่างของการปรับตัวให้อยู่รอดในสังคมปัจจุบันที่ศิลปะการแสดงพื้นบ้านส่วนใหญ่กำลังประสบกับสภาวะเสื่อมความนิยมลงเป็นอย่างมาก รวมทั้งเหตุผลที่มโหรีเขมรเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่สำคัญ ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานใต้ที่ควรอนุรักษ์ไว้คู่กับสังคมอีสานใต้สืบไป การศึกษาเกี่ยวกับ “มโหรีเขมร” ครั้งนี้มีความสำคัญอยู่หลายประการ ได้แก่ การศึกษาประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมร การศึกษาองค์ประกอบ การแสดงขนบนิยมในการแสดง นอกจากนี้ยังได้ศึกษาวิเคราะห์ทำนองเพลงมโหรีเขมร การศึกษาครั้งนี้จะช่วยเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับมโหรีเขมร เพื่อให้ผู้ที่มีความสนใจได้ทำการศึกษาค้นคว้าต่อไป ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิจัยเรื่อง “มโหรีเขมร : การวิเคราะห์ทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานใต้ กรณีศึกษาคณะอุดมศิลป์ จังหวัดสุรินทร์” เพื่อการอนุรักษ์มโหรีเขมรให้ดำรงอยู่ ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่คณะมโหรีเขมร ท้องถิ่นและผู้ที่สนใจได้ทำการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมร คณะอุดมศิลป์

2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันขององค์ประกอบการแสดง ขนบนิยมในการแสดง

3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ทำนองเพลงมโหรีเขมร

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษาได้แก่ หมู่บ้านดงเค็ง ต.เมืองลีง อ.จอมพระ จังหวัดสุรินทร์

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาของการวิจัยมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมรองค์ประกอบการแสดง ขนบนิยมในการแสดง และวิเคราะห์ทำนองเพลงมโหรีเขมร จำนวน 5 เพลง ได้แก่ 1) เพลงประกุมอัปสรามโหรีกาแซน 2) เพลงมงกัลป์จองไดแซน 3) เพลงประกุมกรู 4) เพลงรำปีอมตุ๊ก 5) เพลงอาไยอายอง

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ มโหรีเขมรคณะอุดมศิลป์ และชาวบ้านดงเค็ง ต.เมืองลีง อ.จอมพระ จังหวัดสุรินทร์

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัย “มโหรีเขมร : การวิเคราะห์ทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานใต้ กรณีศึกษาคณะ อุดมศิลป์ จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นวิธีการวิจัยจึงเน้นการทำงานในภาคสนาม โดยการให้ผู้รู้ ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนผู้ปฏิบัติ ในฐานะเป็นเจ้าของการแสดงพื้นบ้านมโหรีเขมร ได้เข้ามาร่วมมือกันในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัย ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ และ ทฤษฎีการวิเคราะห์ดนตรี มาเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เรียบเรียงสรุปผลการวิจัย แผนภูมิกรอบแนวคิดการวิจัย

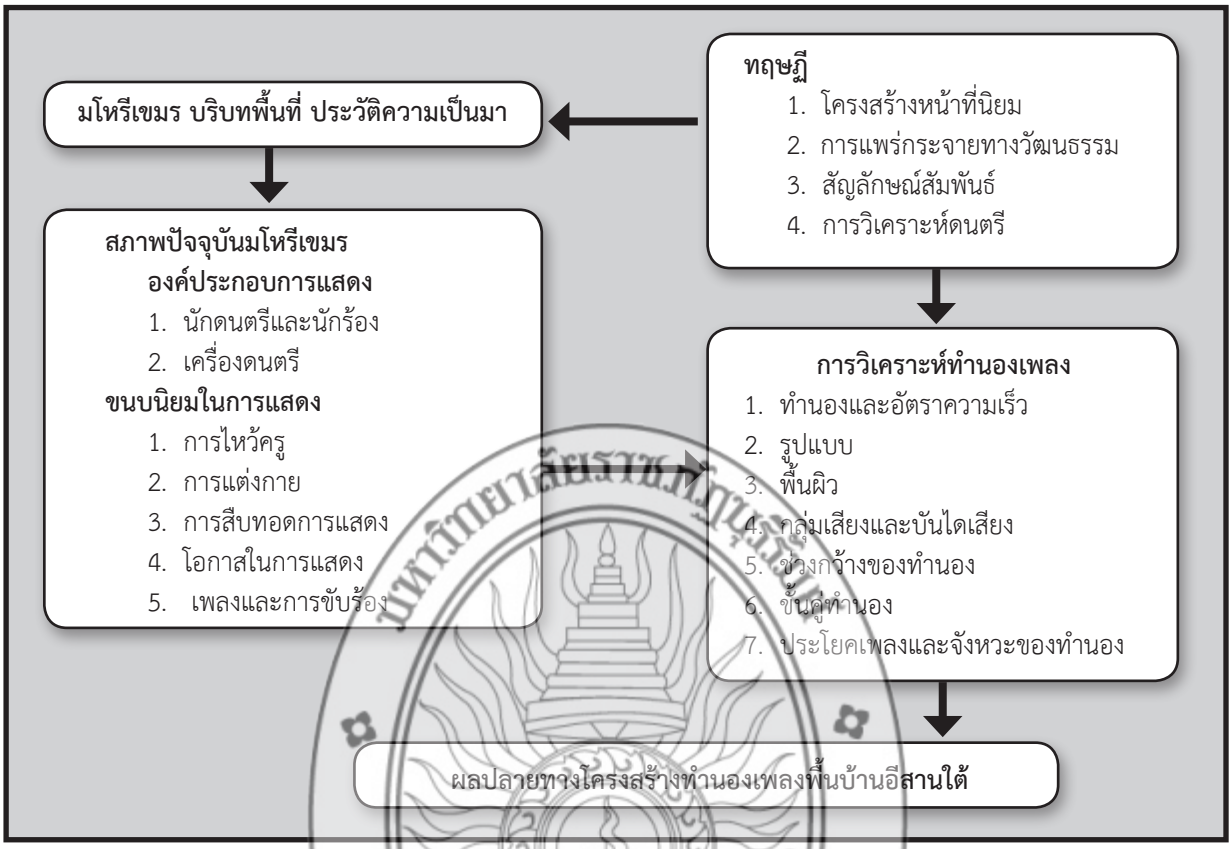

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษา ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร งานวิจัย หรือที่ได้มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวกับมโหรีเขมร ค้นคว้าและสังเคราะห์เป็นเนื้อหาในบทที่ 1, 2

2. การรวบรวมข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ที่ทำการศึกษาวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบ การสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม รวมถึงการเก็บข้อมูลด้วยการถ่ายภาพ การบันทึกเสียงการบรรเลงดนตรีและการขับร้อง

3. ศึกษาข้อมูลเพลงโดยการถอดทำนองเพลงจากการบันทึกเสียงดนตรีและการขับร้อง 5 เพลง ได้แก่ 1) เพลงประกุมอัปสรามโหรีกาแซน 2) เพลงมงกัลป์จองไดแซน 3) เพลงประกุมกรู 4) เพลงรำปือมตู้ก 5) เพลงอาไยอายอง และเก็บบันทึกเป็นโน้ตสากล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม และข้อมูลที่ได้จากภาคสนามทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่และจำแนกออกเป็นประเด็นต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับคณะมโหรีเขมร ด้านประวัติความเป็นมาด้านสภาพปัจจุบันของมโหรีเขมร ได้แก่ องค์ประกอบในการแสดง และขนบนิยมในการแสดง

3. วิเคราะห์ทำนองเพลงจากโน้ตสากลที่ได้บันทึกไว้ โดยใช้หลักการทางทฤษฎีดนตรี บรรยายผลการวิเคราะห์เป็นแบบพรรณาวิเคราะห์ใน 7 ประเด็นคือ ทำนองและอัตราความเร็ว รูปแบบ พื้นผิว กลุ่มเสียงและบันไดเสียง ช่วงกว้างของทำนอง ขั้นคู่ทำนอง ประโยคเพลงและจังหวะของทำนอง

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการศึกษาวิจัย มโหรีเขมร : การวิเคราะห์ทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานใต้ กรณีศึกษา คณะอุดมศิลป์ จังหวัดสุรินทร์ ดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมรคณะอุดมศิลป์ สรุปผลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมร ดังนี้

1.1 มโหรีเขมรเกิดมาจากลิเกเขมรคณะเปรมปรีดิ์สามัคคีศิลป์ซึ่งกำเนิดจากตากวง คนไทยที่อยู่บ้านผางเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนการแสดงมโหรีเขมรจากชาวกัมพูชาและกลับมาตั้งคณะมโหรีเขมรที่บ้านผาง จากนั้นได้ถ่ายทอดความรู้การแสดงลิเกให้กับน้องชาย คือ นายเปรม รัตนดี ต่อมาได้ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ที่บ้านดงเค็ง จากนั้นได้ก่อตั้งลิเกเขมรคณะเปรมปรีดิ์สามัคคีศิลป์ขึ้นจนได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก

1.2 ช่วงเวลาการเกิดขึ้นของคณะลิเกเขมร การแสดงลิเกเขมรได้รับความนิยมเป็นอย่างมากอยู่ระหว่าง พ.ศ. 2494-2505 หลังจากนั้นได้เสื่อมความนิยมลงกระทั่งปิดตัวเองในที่สุด

1.3 ปัจจัยที่ทำให้คณะลิเกเขมรคณะเปรมปรีดิ์สามัคคีศิลป์ต้องปิดตัวลงที่สำคัญคือปัจจัยภายในหมู่บ้าน พบว่าลิเกเขมรคณะเปรมปรีดิ์สามัคคีศิลป์ บ้านดงเค็ง ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความหลากหลาย กลุ่มชาติพันธ์ ทั้งไทยเขมร ไทย ลาว และไทยส่วย เมื่อพิจารณาจากสภาพบริบทของหมู่บ้านแล้วพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสูง หมู่บ้านมีสภาพเศรษฐกิจดีและสามารถประกอบอาชีพหลักและอาชีพเสริมได้ตลอดทั้งปี มีเส้นทางการคมนาคมระหว่างเมืองกับหมู่บ้านสะดวกสบาย ทำให้มีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่เข้ามามากขึ้นประชาชนไม่นิยมว่าจ้างให้ไปทำการแสดง ทำให้คณะลิเกเขมร ไม่สามารถดำรงอยู่ได้นำไปสู่การปิดการแสดงลิเกเขมรลงในที่สุด

1.4 ช่วงเวลาปรับเปลี่ยนจากลิเกเขมรไปสู่มโหรีเขมร ในช่วงปี พ.ศ. 2523 นายเปรม รัตนดี หัวหน้าคณะลิเกเขมรได้เสียชีวิตลง นายทา วงศ์ทอง ซึ่งเป็นนักดนตรีเป่าปี่ได้สืบต่อตำแหน่งหัวหน้าคณะลิเกเขมร ซึ่งเป็นช่วงที่ลิเกเขมร ได้รับความนิยมลดลงมีงานแสดงเข้ามาน้อย จึงได้ปรับเปลี่ยนการแสดงจากลิเกเขมรไปเป็นมโหรีเขมรกระทั่งต่อมาปี พ.ศ. 2554 นายทา วงศ์ทอง ได้เสียชีวิตด้วยโรคชรา นายล้วน หอมเนียม ซึ่งเป็นลูกศิษย์นายทา ได้เข้ามาสืบต่อหัวหน้าคณะมโหรี และได้เปลี่ยนชื่อคณะใหม่เป็น “อุดมศิลป์” รับงานแสดงตลอดจนมาถึงปัจจุบัน

2. สภาพปัจจุบันของมโหรีเขมร สรุปผลการศึกษาเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันของมโหรีเขมรด้าน องค์ประกอบการแสดงและขนบนิยมในการแสดงดังนี้

2.1 องค์ประกอบในการแสดง

1) ด้านนักดนตรีและนักร้อง มีผู้แสดงจำนวน 8 คน ประกอบด้วย นักดนตรีชาย 7 คน นักร้องหญิง 1 คน

2) ด้านเครื่องดนตรี เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง มี 2 กลุ่มคือ กลุ่มบรรเลงทำนองมี 3 ชนิด ได้แก่ ปี่ในหรือปี่สไล 1 เลา ซออู้ 1 คัน ตรัวหรือซอเขมร 1 คัน กลุ่มบรรเลงประกอบจังหวะ ได้แก่ กลองกันตรึม 1 ใบ กลองมโหรี 1 คู่ ฉาบเล็กและฉิ่งอย่างละ 1 คู่

2.2 ขนบนิยมในการแสดง ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1) การไหว้ครู เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือศรัทธารวมถึงเป็นการรำลึกถึงบุญคุณของครูอาจารย์ที่ได้ถ่ายทอดวิชาการแสดงให้ศิษย์ ด้านอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้มีดังนี้ อาหารคาวพร้อมขนมหวาน 1 สำรับ ไก่ต้มสุก 1 ตัว สุราขาว 1 ขวด น้ำเปล่า 1 ขวด น้ำหวาน 1 ขวด หมากแห้งหั่นเป็นแว่น 1 คู่ ใบพลู 5 ใบ บุหรี่ 5 มวน กรวยใบตอง 5 อัน น้ำอบ น้ำหอม กระจก หวี 1 อัน เงิน 2 บาท ผ้าขาว 1 ผืน ขันน้ำมนต์พร้อมด้วยน้ำสะอาด 1 ใบ เงินค่ากำนล 12 บาท นอกจากนี้ยังมี จานเปล่า 1 ใบ สำหรับใส่ข้าวสาร ใบพลู 3 ใบและเงิน 2 บาทใส่ในจาน ส่วนการแสดงในงานศพเครื่องเซ่นไหว้ครูจะต้องเพิ่มสิ่งของดังนี้ กรรไกร แป้ง กระจก หวี ธูป เทียน ทองคำเปลว เงินกำนลเพิ่มเป็น 24 บาท เข้าไปในพิธีด้วย ด้านความเชื่อ เครื่องบูชาที่นำมาประกอบในพิธีนี้มีความหมายว่า เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และวิญญาณครูดนตรีที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ส่วนการจัดเครื่องเซ่นไหว้อาหารคาวหวานนั้นหมายถึง การให้วิญญาณครูดนตรีที่ล่วงลับไปได้มาเสวยอาหาร และขอพรสิ่งศักดิ์สิทธิทั้งหลายให้การแสดงประสบความสำเร็จด้วยดีไม่มีอุปสรรคใดๆ

2) การแต่งกาย ในการแสดงนักดนตรีนักดนตรีจะแต่งกายโดยสุภาพเพื่อให้เกียรติ เจ้าภาพงาน การแต่งกายของผู้ชายจะนุ่งกางเกงขายาว สวมเสื้อเชิ้ต ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงผ้าไหม สวมเสื้อเชิ้ต ตามความเหมาะสม

3) การสืบทอดการแสดง ก่อนทำการฝึกหัดดนตรีหรือขับร้อง ผู้ฝึกหัดจะต้องมาขอตัวเป็นศิษย์ด้วยการนำขัน 5 ซึ่งประกอบด้วย ธูป 5 ดอก เทียน 5 เล่ม ดอกไม้ 5 ดอก 1 สุราขาว 1 ขวดพร้อมด้วยเงิน 12 บาท มาเป็นเครื่องบูชาครู เพื่อขอเป็นศิษย์ จากนั้นจึงเริ่มต้นการฝึกหัดตามลำดับขั้น เช่น การหัดดนตรี จะมีการแนะนำส่วนประกอบของเครื่องดนตรี การจับเครื่อง การต่อทำนองเพลง การฝึกซ้อมทบทวน การฝึกซ้อมกับวงดนตรีและออกทำการแสดง ส่วนด้านการขับร้อง จะเริ่มต้นด้วยการจดจำเนื้อเพลงและทำนองเพลง การออกเสียงร้องและการเอื้อน การฝึกซ้อมกับวงดนตรีและออกทำการแสดง

4) โอกาสในการแสดง มโหรีเขมรคณะอุดมศิลป์จะรับงานแสดงทั่วไปได้แก่ งานบวช งานทอดผ้าป่า งานกฐิน งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานฉลองโบสถ์หรือศาลาวัด งานทำบุญเก็บอัฐิ งานแต่งงาน งานประจำปีของชุมชน เช่น งานวันออกพรรษา งานวันตรุษ หรืองานอื่นๆทั่วไป

5) เพลงและการขับร้อง เพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงมโหรีเขมร จะมีทั้งเพลงบรรเลงและเพลงขับร้องโดยทั้งหมดเป็นเพลงสำเนียงเขมรและเพลงกันตรึมเท่านั้น มีเพลงที่ใช้บรรเลงเฉพาะงานศพคือเพลง แฮะมือต โดยนักดนตรีจะเดินตามหลังขบวนแห่ศพ ส่วนเพลงขับร้องจะใช้ภาษาเขมรในการขับร้อง ทำนองเพลงจะเป็นแบบทำนองเดียว เปลี่ยนเนื้อของเพลงไปเรื่อยๆ ในการขับร้องดนตรีจะบรรเลงทำนองนำให้ก่อน 1 รอบ จากนั้นนักร้องจะขับร้อง 1 รอบ โดยมีลักษณะสลับกันไปมาระหว่างดนตรีกับการขับร้อง ไม่นิยมนำเพลงลูกทุ่งหรือเพลงอื่นๆ มาร้องร่วมในการแสดง ทั้งนี้เพื่อแสดงถึงอัตลักษณ์ความเป็นไทยเขมร

3. การวิเคราะห์ทำนองเพลงมโหรีเขมร

การศึกษาวิเคราะห์ทำนองเพลง ผู้วิจัยศึกษาได้เพลงที่ใช้บรรเลงในการแสดงมโหรีเขมรจำนวน 5 เพลง ได้แก่ เพลง 1) ประกุมอัปสรามโหรีกาแซน 2) มงกัลจองไดแซน 3) ประกุมกรู 4) รำปีอมตู้ก 5) อาไยอายอง และนำมาวิเคราะห์ทำนองตามหลักทางดนตรีคือ ทำนองเพลงและอัตราความเร็ว (melody & Tempo) รูปแบบ (Form) พื้นผิว (Texture) กลุ่มเสียงและบันไดเสียง (Mode and Scales) ช่วงกว้างของทำนอง (Range) ขั้นคู่ทำนอง (Interval) ประโยคเพลงและจังหวะของทำนอง (Phrase & Melodic Pattern) ซึ่งผู้วิจัยสรุปผลการวิเคราะห์เป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 โครงสร้างทำนองเพลงมโหรีเขมร

การวิเคราะห์ทำนองเพลง	ลักษณะโครงสร้างทำนองที่ปรากฏในบทเพลง
1. ทำนองและอัตราความเร็ว	มีอัตราความเร็ว M.M. (Metronom Meter) อยู่ในระหว่าง 90-115
2. รูปแบบ	รูปแบบของเพลงเป็นแบบ ท่อนเดียว
3. พื้นผิว	ดนตรีและการขับร้องมีพื้นผิวเป็นแบบ ทำนองเดียว
4. กลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง	ใช้บันไดเสียงแบบ เพ็นทาโทนิค
5. ช่วงกว้างของทำนอง	แคบที่สุดคู่ 6 กว้างที่สุดคู่ 12
6. ขั้นคู่ทำนอง	ใช้มากที่สุด คือ ขั้นคู่ 2 ขั้นคู่ 3 และ ขั้นคู่ยูนิซั่น ใช้น้อย ขั้นคู่ 4 ขั้นคู่ 5 ขั้นคู่ 6 และ ขั้นคู่ 7
7. ประโยคเพลงและจังหวะของทำนอง	ใช้การซ้ำหรือเลียนแบบประโยคเพลงและจังหวะของทำนอง หรือคล้ายคลึงกัน มีลักษณะเป็นแบบประโยคถาม-ตอบ

อภิปรายผล

1. ประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมรคณะอุดมศิลป์

จากการศึกษาประวัติความเป็นมาของมโหรีเขมร พบว่า มโหรีเขมรเกิดจากการปรับตัวของคณะลิเกเขมร ซึ่งแต่เดิมนั้นลิเกเขมรนี้ได้กำเนิดในประเทศกัมพูชา คนไทยเข้าไปเรียนการแสดงลิเกในฝั่งประเทศเขมร จากนั้นจึงได้นำมาแสดงในอีสานใต้ของประเทศไทย และได้แพร่กระจายไปพื้นที่ต่างๆ ของอีสานใต้ในเขตที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรอาศัยอยู่หนาแน่น และได้รับความนิยมอย่างมากกลายเป็นวัฒนธรรมหลักที่สำคัญของท้องถิ่นในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2495-2505 จากนั้นจึงได้เสื่อมความนิยมลง

จากการศึกษาการแพร่กระจายวัฒนธรรมตามทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่กล่าวว่า อารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์แล้วจึงแพร่กระจายไปยังส่วนต่างๆ ของโลก และจุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมิได้มีเพียงจุดเดียวหากแต่มีหลายจุด แต่ละจุดก็แพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบๆวงกลม เรียกว่า Culture circle หรือ Kulturkreis อาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของนักมานุษยวิทยาจะวางอยู่บนสมมุติฐานว่ามนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมมักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่ มักคอยลอกเลียนจากผู้อื่นอยู่เสมอ (ยศ สันตสมบัติ. 2548 : 25)

จากทฤษฎีการแพร่กระจายวัฒนธรรมสามารถอธิบายได้ว่า จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอารยะธรรมขอมที่มีเหนือภูมิภาคในแถบนี้ และได้แผ่อิทธิพลทางการเมือง การปกครอง ศาสนา และสถาปัตยกรรม กระจายออกไปอย่างกว้างขวางรวมทั้งอีสานใต้ของประเทศไทยในอดีต ส่งผลให้ประชาชนที่อาศัยในอีสานใต้ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นส่วนใหญ่รับเอาวัฒนธรรมที่มีความเข้มแข็งกว่าเป็นของตนเอง และเนื่องจากประเทศไทยกับกัมพูชามีพื้นที่พรมแดนติดต่อกัน คนไทยส่วนหนึ่งได้ไปพบการแสดงลิเกเขมรในกัมพูชาและนำกลับมาก่อตั้งคณะลิเกเขมรในประเทศไทย จากนั้นการแสดงลิเกเขมรได้รับความนิยมกระทั่งเสื่อมความนิยม และได้ปรับเปลี่ยนการแสดงเป็นมโหรีเขมรจนถึงปัจจุบัน

2. สภาพปัจจุบันของมโหรีเขมร

การแสดงของคณะมโหรีเขมรในโอกาสต่างๆ เป็นการแสดงเพื่อสร้างความสุขความสนุกสนานและความเพลิดเพลินให้กับผู้ชม องค์ประกอบการแสดงและขนบนิยมในการแสดงเป็นการผสมผสานกันทั้งเสียงดนตรี ภาษาและเนื้อหาของบทเพลง ทำนองเพลง การขับร้อง และการแต่งกาย สื่อผ่านการจากแสดงไปถึงผู้ชมให้ได้รับความประทับใจจากการฟัง

จากการแสดงมโหรีเขมรซึ่งทำให้ผู้ชมมีความสุขและความเพลิดเพลินดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ของบราวน์ (Brown. อ้างถึงใน ยศ สันตสมบัติ. 2548) ที่กล่าวว่า ระบบต่างๆของสังคมที่มีโครงสร้างและหน้าที่แต่ละระบบจะมีความสัมพันธ์กัน และความสัมพันธ์ในระบบต่างๆของสังคมก็คือ โครงสร้างนั่นเอง ในแต่ละระบบที่เป็นโครงสร้างหนึ่งของโครงสร้างนั้นจะประกอบไปด้วยสถาบันต่างๆ ซึ่งแต่ละสถาบันจะทำหน้าที่อย่างใกล้ชิด เพื่อรักษาสมดุลของสังคมไว้ ดังนั้นในกรณีนี้คณะมโหรีเขมรจึงเป็นโครงสร้างหนึ่งของสังคมที่มีบทบาทและหน้าที่ในการสร้างความสุขความบันเทิงให้กับชาวไทยเขมรในสังคมอีสานใต้มาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในเขตที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรอาศัยอยู่

3. การวิเคราะห์ทำนองเพลง การศึกษาวิเคราะห์ทำนองเพลงมโหรีเขมร อธิบายได้ดังนี้

ด้านอัตราความเร็ว บทเพลงมโหรีเขมรมีอัตราความเร็ว M.M. (Metronom Meter) อยู่ที่ ♪= 90 และ 115 หรืออยู่ในระหว่าง 90-115 ซึ่งเป็นอัตราจังหวะที่อยู่ระหว่างอัตราจังหวะที่ไม่เร็วจนเกินไปกับอัตราจังหวะเร็วปานกลาง ซึ่งบทเพลงทั้งหมดใช้อัตราจังหวะขนาดนี้ ทำให้บทเพลงไม่มีความหลากหลายด้านอัตราจังหวะมากนัก ผู้วิจัยเห็นว่าในการบรรเลงดนตรีบทเพลงควรมีอัตราจังหวะที่หลากหลาย ซึ่งจะทำให้ผู้ฟังเกิดความเพลิดเพลินได้มากกว่าการฟังเพลงที่มีอัตราความเร็วซ้ำๆ เดิมๆ ด้านรูปแบบ เพลงมโหรีเขมรเป็นเพลงแบบท่อนเดียว มีลักษณะการบรรเลงโดยการบรรเลงซ้ำหลายๆ รอบหรือหากเป็นเพลงขับร้องก็จะมีการบรรเลงสลับกันไปมาระหว่างการขับร้องกับเครื่องดนตรี อธิบายได้ว่าเพลงมโหรีเป็นเพลงพื้นบ้านที่มีโครงสร้างแบบท่อนเดียว เหมือนเพลงพื้นบ้านอื่นๆในประเทศไทยที่ส่วนใหญ่เป็นเพลงแบบท่อนเดียวหรือทำนองเดียว ด้านพื้นผิว เพลงมโหรีเขมรมีลักษณะพื้นผิวเป็นแบบ ทำนองเดียว อธิบายได้ว่า ลักษณะการบรรเลงแบบนี้พบได้ทั่วไปในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้วิจัยเห็นว่า ลักษณะแบบนี้เกิดจากการแพร่กระจายทาง

แนวคิดทางดนตรี ที่มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้

ด้านกลุ่มเสียงหรือบันไดเสียง เพลงมโหรีเขมรจะใช้บันไดเสียงหรือกลุ่มเสียงแบบเพ็นทาโทนิค ซึ่งบันไดเสียงหรือกลุ่มเสียงแบบเพ็นทาโทนิคนี้พบมากในทำนองเพลงในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งภูมิภาคอื่นๆ ในโลก ผู้วิจัยเห็นว่า ดนตรีพื้นบ้านมักจะใช้บันไดเสียง เพ็นทาโทนิค เนื่องจากเป็นบันไดเสียงที่มีเพียง 5 เสียง

ด้านช่วงกว้างของทำนอง เพลงมโหรีเขมรมีช่วงเสียงกว้างคู่ 6 คู่ 8 คู่ 11 และคู่ 12 มีช่วงเสียงแคบที่สุดเป็นคู่ 6 และช่วงเสียงกว้างที่สุดเป็นคู่ 12 ซึ่งเป็นช่วงกว้างของทำนองที่มีอยู่ทั่วไป

ด้านขั้นคู่ทำนอง ทำนองเพลงมโหรีเขมรส่วนใหญ่มีลักษณะการเคลื่อนที่ด้วยขั้นคู่ 2 หรือการเคลื่อนที่แบบขั้นบันได (Step) มากที่สุดเป็นลำดับที่ 1 การเคลื่อนที่ด้วยการกระโดดขั้นคู่ 3 ใช้มากเป็นลำดับที่ 2 และการเคลื่อนที่แบบซ้ำทำนอง (Repeatition) มีการใช้มากเป็นลำดับที่ 3 อธิบายได้ว่า การเคลื่อนที่ทั้ง 3 แบบที่กล่าวมา นิยมใช้ในการสร้างทำนองเพลงทั่วไปเพราะเป็นขั้นคู่ที่มีลักษณะของการเคลื่อนที่ของเสียงที่ให้ความรู้สึกการเคลื่อนที่ของเสียงดีกว่าการเคลื่อนที่ด้วยขั้นคู่ที่กว้างกว่านี้ ส่วนการเคลื่อนที่ทำนองด้วยขั้นคู่อื่นๆ ทั้งขั้นคู่ 4 ขั้นคู่ 5 ขั้นคู่ 6 และขั้นคู่ 7 มีการใช้พอสมควรแต่ไม่มากนัก เนื่องจากการเคลื่อนที่ด้วยขั้นคู่ที่กว้างเกินกว่าขั้นคู่ 3 จะให้ความรู้สึกถึงการเคลื่อนที่ของเสียงที่ไม่ค่อยดีมากนัก แต่บางครั้งก็มีความจำเป็นต้องนำใช้บ้าง เพื่อสร้างความความแตกต่างและความหลากหลายในทำนองเพลง

ด้านประโยคเพลงและจังหวะของทำนอง เพลงมโหรีเขมรใช้การซ้ำหรือเลียนแบบประโยคเพลงและจังหวะของทำนองหรือคล้ายคลึงกันมีลักษณะเป็นแบบประโยคถาม-ตอบ

อธิบายได้ว่า ลักษณะแบบนี้เป็นวิธีการสร้างหรือขยายทำนองเพลงแบบหนึ่ง พบว่ามีการใช้ลักษณะแบบนี้ในเพลงทั่วไป ทั้งเพลงพื้นบ้าน ลูกทุ่ง ลูกกรุง ป๊อปปูล่า แจ๊ซ และคลาสสิค

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการทำวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์ทำนองเพลงที่ใช้ในการบรรเลงประกอบการแสดงมโหรีเขมรคณะอื่นๆ หรือดนตรีของกลุ่มชาติพันธ์อื่นๆ ในพื้นที่ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบโครงสร้างทำนองเพลง

2. ควรมีการพัฒนาทำนองเพลงมโหรีเขมรในลักษณะของการบรรเลงในรูปแบบวงดนตรีอื่นๆ เช่น วงสตริงควอเต็ด วงแซกโซโฟนควอเต็ด วงบิ๊กแบนด์ หรือ วงออร์เครสตร้า เป็นต้น เพื่อให้ทำนองเพลงมโหรีพื้นบ้านเป็นทางเลือกสำหรับผู้ฟังมากขึ้น และช่วยอนุรักษ์ทำนองเพลงพื้นบ้านไม่ให้สูญหายไป

3. ควรมีการศึกษามโหรีเขมร ในเชิงคุณค่ามรดกทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือในเชิงการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับการแสดงการแสดงมโหรีเขมร

เอกสารอ้างอิง

ยศ สันตสมบัติ. (2548). **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมหวัง คงประยูร. (ม.ป.ป.). **ศิลปะพื้นบ้าน.** เชียงใหม่ : ส่งเสริมธุรกิจ.

สามารถ จันทร์สูรย์ และ ประทีป อินแสง. (ม.ป.ป.). **แนวทางการจัดการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2531. **“ทรรศนะเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน”, ในแนวทางการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน.** หน้า 58-63. กรุงเทพฯ : ครุสภาลาดพร้าว.

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดบุรีรัมย์. (2548). **มโหรีเขมรวงป้าพลอย.** บุรีรัมย์ : เรวัตการพิมพ์.